

Debreczeni Tibor

## VERSELEMZÉS, VERSRENDEZÉS

### Felkészítő tanároknak és szavalóknak ajánlom

A művek, melyekről szólunk?

Petri György: Anya gyermekéhez

Dobozi Eszter: Passió

Ady Endre: A Sion-hegy alatt

Dzsida Jenő: Nagycsütörtök

Baka István: De profundis

Weöres Sándor: Magyar etűdök 46.

Örkény István: Trilla

Kosztolányi Dezső: A játék

Ratkó József: Tavasz

Szabó Lőrinc: Hajnali rigók

A vers mindig mást üzen, aszerint, hogy mikor találkozunk vele, életünk melyik időszakában, s milyen lelkiállapotban, aszerint, hogy változott-e körülöttünk a világ, a kisvilág vagy mi változtunk - e meg, gondolkodásunk, érzelmi életünk, mert sorsfordító hatások értek. Személyes példák alapján szólok erről. Arról is, hogy ez a felismerés befolyásolja az úgynevezett versrendezői munkát, hiszen ezek után arra törekszünk, hogy tanítványaink -segítségünkkel- maguk találják meg a versben a nekik fontos mondandót, s ne féljenek másként mondani a szöveget, ha új üzenetre leltek, amelynek kimondása fontos, annyira, hogy közönség elé is állnak.

### Kérdések

Mindig felteszem a kérdést magamnak is, másoknak is, versmondóknak, tanítványoknak, pedagógus kollégáknak: mért éppen az említett mű vonzza, mért arra esett a választása, mért akarja azt mondani? Nem mindig kapok választ. Főként kielégítőt.

Nem is könnyű mondatokba fogni a gondolatot, érzést, a művel kapcsolatosat, amely oly igen személyes. De megéri a kínlódást, mert letisztul bennünk, mit is akarunk közölni, mi a mondandónk, és miféle érzelm az, amely ki akar áradni, milyen felismerés, amely nyilvánosságot követel. Ha töprengünk a feleleten, az is kiderülhet, hogy nincs is közlendőnk,

egyszerűen csak meg akarjuk mutatni magunkat, mert jól mondható versre leltünk, mutatósra, könnyedre, párbeszédesre, balladásra vagy humorosra.

### **Esetem a Petri verssel**

#### ***Anya gyermekéhez***

*A világ, kisfiam*

*egy kád kihűlt víz,*

*és megint nem mostad ki  
magad után*

*- Jó, jó, ezt már egyszer*

*hallottam: megoldhatatlan*

*anyagi és életproblémák,*

*lapozhatatlan lapok,*

*hirtelen hírek,*

*személytelen követők,*

*igen, tudhatnád,*

*ha szarsz se vagy egyedül,*

*ott van meggörbülve az S-szifonban -*

*Nem erre szültelek,*

*dehát egy anya öle sem világóra.*

*Szedd össze magad!*

*Mert ez így fog menni*

*még harminc-nagyven évig.*

*Mi szívós fajta vagyunk. Nagyapád is,*

*úgy kellett agyonverniük*

*az országúton*

*Hát mért nem tudsz a seggeden megülni?*

*Majd eljön,*

*ami eljön.*

*Várd ki a véged!*

A rendszerváltás előtt - 1989-et írtunk - *Petri György* költeményeiből szerkesztettem magamnak egy önálló estre valót. Évek óta tartó rossz közérzetemet fogalmaztam bele. Az

*Anya gyermekéhez* című vers utolsó sorát emeltem a szerkesztett színjáték elé. Ez lett a cím:  
"Várd ki a véged "

A Petri műsornak sikere lett. A korabeli kritikák is tanúsíthatják. Én kedveltem a Petri szövegeket. A címadó vers filozófiája, öniróniája, nyelvének a prózára emlékeztető hétköznapisága, mind közel volt hozzám. S a mondandója: Oly korban élek itt a földön, amikor jobb ha megül az ember a seggén, amikor az boldogul, aki lapít vagy besúg, amikor reménysugár sem látszik, hogy harminc-negyven éven belül bármi is változhatna.. Ez pontosan tükrözte életérzésemet. Siker ide, siker oda, 1991-ben levettem repertoáromról a műsort s vele a verset. A rendszerváltás eufóriájában kisöprődött a rossz közérzetem, s már nem értettem egyet a magam teremtette alkotással, nem volt fontos az eddigi üzenet, naiv - utólag belátom- lelkesedésemben reménytelinek kezdtem látni új világunkat.

Most, hogy e sorokat írom, vettem újra elő az *Anya gyermekéhez* című verset, meg a tizenegy esztendő összeállításomat, s kezdtem olvasni újra. Kesernyésen nevetgéltem, csak úgy magamnak, s mondogattam: te jó ég, ez a vers, ez megint aktuális, mégha másként is, de újra aktuális. S megint mondható! A hangsúlyt, igaz, most máshová teszem.. Egykor ezt emeltem ki: "*Hát mért nem tudsz a seggeden megülni?*" Most meg az első négy sort, hogy tudniillik, a *kádat nem mostuk ki magunk után*. A költemény másként szól mint régen. A megváltoztatott üzenetem miatt. Össze is vetem a régivel. Megmaradt szalagon.

## **Dobozi Eszter Passiójának is új üzenete van**

### ***Dobozi Eszter: Passió***

*Hogy nem rekeszteték el a mocskolódóknak árja  
hogy nem hallgat el, hogy zúgása már  
a szájáig ér föl annak, ki úgy áll ott,  
mint feszület, s hogy jobb- s balfelől is rontók,  
a kárhozatra szántak lelke-teste ráng,  
akár fövényre kidobott pizstráng;  
nem szűnik fülében – ó, hallja még, alant, amint a lebzselő nép  
mindegyre csak Barabást kiált,  
és galambraj szálldos messze  
valahol egy ég peremén, de kívül légyserreg az –bár épp, hogy alél-,  
mi előzőnli az arcot, a test melegét,  
és az ELI ELI LAMMA SABAKTANI..*

*Nem tudni már, itt ki a veszű,*

*Ki a vesztett,*

*S az elhagyottabb, ki tagadott*

*Vagy ki megtagadtatott?*

Még a Petri műsorom előtt készült el " *Az öreg ácsot palira vették*" című 20. századi magyar költők s prózaírók műveiből szerkesztett egyszemélyes színjátékom. Ebben volt fontos szerepe Kányádi, Spiró, Kornis, Szkárosi Endre, Esterházy Péter s mások műveinek társaságában a már említett Dobozi versnek. Akkor, 1988-ban a kívülálló illetve kívülre állított s reményét vesztett értelmiségiek életérzését éltem meg a *Dobozi Passióval*. S úgy is szólaltattam meg a költeményt, mintha valamilyen belső monológ hangosítódnék ki, a feszületként állóé, aki a mocskolódók közegében, a Barabást kiáltozók zsvijában elhagyottként éli át azt a mindenkori vesztés lelkiállapotát, amelyben önkéntelenül is kibuknak a szemrehányó szavak, a jézusi szavak: *Én Istenem, én Istenem, miért hagyál el engem!*

Tizenhárom évvel később, új szenvedésekkel "gazdagodva", kérdezem magamtól: Nem hagytad te figyelmen kívül a vers utolsó négy sorát?: *"Nem tudni már, itt ki a veszű, Ki a vesztett. S az elhagyottabb: ki tagadott vagy ki megtagadtatott?"* Hát figyelmen kívül hagytam. Annyira, hogy amikor színpadon álltam, mintha elfejtettem volna, anélkül mondtam a verset. Empátiámmal, a költőével nem akartam felmentést adni a veszűknek, a tagadóknak.. Pedig lehet, hogy ők a vesztesebbek.? Hogy elhagyottabbak-e, nem hiszem. A költő, jól mondható versének említett négy sorát kérdőjellel zárja, s ezzel áthárítja a döntést, ránk olvasókra és versmondókra. Tegyük a pontot mi ki.

Ma a verset másként tolmácsolnám, mindenképpen objektívebben, önsajnálattal nélkül, s ne adj Isten, még tán luciferi szkepszissel is, főként az idézett sorokat, mintha csak azt mondanám: tisztelt közönség, itt már minden lehetséges.

**Régen és most.**

***Ady: A Sion-hegy alatt***

*Borzolt, fehér Isten-szakállal,*

*Tépetten, fázva fűjt, szaladt*

*Az én Uram, a rég feledett,*

*Nyirkos, vak, őszi hajnalon  
Valahol Sion-hegy alatt.*

*Egy nagy harang volt a kabátja,  
Piros betűkkel foltozott,  
Bús és kopott volt az öreg Úr,  
Paskolta, verte a ködöt,  
Rorátéra harangozott.*

*Lámpás volt reszkető kezemben  
És rongyolt lelkemben a Hit  
S eszemben a régi ifjúság:  
Éreztem az Istenszagot  
S kerestem akkor valakit.*

*Megvárt ott, a Sion hegy alján  
S lángoltak, égtek a kövek.  
Harangozott és simogatott,  
Bekönnyezte az arcomat,  
Jó volt, kegyes volt az öreg.*

*Ráncos, vén kezét megcsókoltam  
S jajgatva törtem az eszem:  
„Hogy hívnak téged, szép öreg Úr,  
Kihez mondtam sok imát?  
Jaj, jaj, jaj, nem emlékezem.”*

*„Halottan visszajöttem hozzád,  
Én az életben kárhozott.  
Csak tudnék egy gyermeki imát?”  
Ő nézett reám szomorún  
S harangozott, harangozott.*

*„Csak nagyszerű nevedet tudnám.”*

*Ő várt, várt s aztán felszaladt.*

*Minden lépése zsoltár-ütem:*

*Halotti zsoltár. S én ülök*

*Sírván a Sion-hegy alatt.*

Fontos nékem ez a vers. Kamaszkorom óta. Olvastam, tanítottam, elemeztem, szavaltam. Mindig visszatértem hozzá vagy a vers hozzám..

Valamikor régen kamasz koromban a hangulata fogott meg, a szomorúságé és a sejtelmességé. Istenkereső állapotban éltem. S megrendített, hogy az Úr és a költő nem találja meg egymást, hogy az utóbbi ilyen amnéziás. S milyen fájdalmas: azoknak az élete sem kapcsolódik egybe, akik egymásra volnának utalva, akiknek oly igen hiányzik a másik. S noha hozsánna is hangozhatna, mégis halotti zsoltár az, ami hallatszik a Sion-hegy felől.

Később, férfikoromban már magam voltam a vers főszereplője. Én voltam az, aki kerestem gyermekkorom szép öregurát, kihez mondtam sok imát. Én lettem az emlékezet kihagyásos, akinek hiába harangoznak. Magamat sirattam, gyermeki hitem elvesztését. *"Halottan visszajöttem hozzád, én az életben kárhozott"*. Ezt már csaknem zokogtam, hogy nem adatik más, mint ülni, sírván a Sion-hegy alatt.

Mostanában, mikor olvasom és mondom a verset, már az Urat sajnálom, aki le is jön értünk, hozzánk a magasból, ide alá, simogat, könnyezik, harangozik, megalázza magát, vállalja a lehetőségét a kudarcnak, hogy nem ismerjük fel, még a nevét is elfelejtjük, s kinyújtott kezét nem ragadjuk meg, hiába hív, hiába becéz. Az Úr, a rég feledett -mit tehetne- elszalad, felszalad, megszegyenülten, megszegyenítetten. Halottsirató lépteiből az ő kudarca is kihallható. A vers mostani olvasatomban és közlésemben bizony az Isten drámája. Is.

Másként mondom, mint régen.

### **Így közelítettünk Dzsida Jenő Nagycsütörtökéhez**

#### ***Nagycsütörtök***

*Nem volt csatlakozás. Hat óra késést*

*Jeleztek, és a fullatag sötétben*

*hat órát üldögéltem a kocsárdi*

*váróteremben, nagycsütörtökön.*

*Testem törött volt, és nehéz a lelkem,*

*mint ki sötétben titkos útnak indult,*

*végzetes földön csillagok szavára,  
sors elől szökve, mégis szembe sorssal,  
s finom ideggel érzi messziről  
nyomán lopódzó ellenségeit.  
Az ablakon túl mozdonyok zörögtek,  
a sűrű füst, mint roppant denevérszárny,  
legyintett arcul. Tompa borzalom  
fogott el, mély állati félelem.  
Körülnéztem: szerettem volna néhány  
szót váltani jó, meghitt emberekkel,  
De nyirkos éj volt, és hideg sötét volt,  
Péter aludt, János aludt, Jakab  
aludt, Máté aludt és mind aludtak...  
Kövér csöppek indultak homlokomról  
s végigcsurogtak gyűrött arcomon.*

A verset mondtam is, mondattam is. Vallom, nem szólal meg a mű, ha nem lelünk rá a nekünk szóló, közvetítendő üzenetre. A rálelés folyamatát igyekszem ezért segíteni. Azzal például, hogy megkérem előadó partneremet, versmondó tanítványomat, húzza alá a költeményben azokat a sorokat, melyek neki fontosak.

Amit ki szoktak emelni. Az első négy sort, aztán az ötödiket. Sokan a tizenharmadikban kezdődő mondatot, a "*Tompa borzalom*" kezdetűt. És nem kevesen a tizenötödik és tizenhatodik sort.

A beszélgetést -mert ez fontos- személyes irányba terelem, és *kérdésekkel* irányítom: Mért azt emelte ki, amit? Élt-e már át hasonló élményt? Magától a tényről, hogy hat órát kell várakozni egy váróteremben, elfoghatja-e az embert a Dzsida féle tompa borzalom és állati félelem? Kell keresni más indítékot is? Fejtsék fel az első tíz sor szálait. Mi lehet, ki lehet az a nyomán lopódzó ellenség? Mitől nehéz a lelke? S ha rájönnek: a halál érintette meg, testben vagy tudatban, s ettől szorong, máris megnézzük, mit mond a lexikon a szorongásról. Megtudjuk a fogalom mögött a tárgyiasíthatatlan félelem, rettegés-élmény húzódik meg, amelyet valamennyien meg- és átélünk, míg élünk. Ám megéljük a vágyat is, megszabadulni szorongásunktól! Ilyenkor beszélni akarunk meghitt, jó emberekkel. S kétségbeesésünk nő, ha nincs kihez szólunk. Miként Jézusnak sem volt a Gecsemáné kertben, s a költőnek sem volt a kocsárdi váróteremben, mivel Péter, János, Máté, Jakab, mind aludtak. S ezzel az

asszociációval már nyilvánvalóvá válik, hogy egy ős-helyzetet élünk meg ekkor, egy olyat, amely bekódoltatott az emberi létbe, amelytől még az Isten-ember sem menekedhetett meg, melyet valamennyiünknek meg kell szenvednünk, akik embernek születtünk. Azt sem kell immár magyarázni, miért *Nagycsütörtök* a vers címe. Ám ha még így sem nyilvánvaló az összefüggés, olvassuk közösen, mit írnak az utolsó vacsora után történekről az evangélisták. Átérezni más szorongását, más halálfélelmét, azt eredményezheti, hogy oldjuk a magunkét. Ilymódon a versmondás és vershallgatás élménye orvosság a léleknek. Van társunk a szenvedésben, olyan, aki állapotunkat meg is tudta fogalmazni, s olyan, aki hangosan meg is tudta szólaltatni.

Tudós elemzést olvastam a költeményről, illetve annak összefüggésében arról, hogy Dzsida a versbéli szorongásban angina pectoris rohamát rögzítette, minthogy szívbeteg volt. Lehet. Én mégsem említem, ha elemzünk. Amikor verset mondunk, nem Dzsida szívbetegségéről szólunk, hanem a magunk életéről. A költő segítségével.

## **Baka István De profundisához meg emígyen**

### ***De profundis***

*Kényszerzubbony volt már az anyaméh is:*

*s járkálok, bár látszólag szabadon,*

*a Mindenség csak túlméretezett*

*bolondokházi kórterem, tudom.*

*Döngetem hát a falakat, hiába.*

*A mélységből kiáltok – ám az Isten*

*csak a lélek légszomja, és e szomjon*

*-s más kórtermeken– kívül semmi sincsen!*

*Átkopogok, s néha jó erőtlen*

*morzén a válasz, meg sem érthetem,*

*ember vagy angyal küldi-e, s fogolytárs*

*vagy láthatatlan rabtársam üzen?*

*Ó nappalok fehér kendői! Számat*

*ki tömte be tivéletek, nehogy*



*Kiüvöltsem, hogy már semmi sincsen...!*

*S még ez a semmi is fogy, egyre fogy...!*

A költeményt kompozícióba illesztettem. A szertartásjáték, melyben a költemény elhangzott - *Hol vagy most Istenúr?* -, Nagykőrösön mutattatott be a református tanítóképző főiskolán. Az előadót -tanítványom - jól ismertem, tudtam róla, hogy hívő lélek, a vers szerzőjéről, ismerve műveit, gyanítottam, hogy hinni akaró hitetlen lélek. A költemény erőt sugároz. Őszintesége megrendítő. A kételkedés versében kellett megtalálnunk a vállalható üzenetet.

A közös élményt kerestük, melyben megcsírázhat a felismerés, amit továbbítani kell. A cím - kiderítettük-, a *Mélységből kiáltok* kezdetű 130. zsoltárra utal. A Bibliából is elolvastuk - Károli fordításában - a megfelelő szakaszokat. Ebből idézek: "*A mélységből kiáltok hozzád Uram! Uram, hallgasd meg az én szómat.*" "*Várom az Urat, várja az én lelkem és bízom az ő ígéretében.*"

Mi készítette írásra a zsoltáríró és a költőt? Mindkettőt - fogalmazzuk meg - a földi létezés korlátozottsága, a kiszolgáltatottság s a szorongatottság állapota. A különbség csak annyi, hogy a zsoltáríró hisz abban, hogy odaáról jön válasz és segítség, a huszadik századi magyar költő pedig nem hallja a morze jeleket. Neki süket az ég. Ám s ebben közösek, mindketten kiáltoznak a mélységből, ebből a bezárt s behatárolt földi létből. Az Istenhez kiáltoznak, aki az egyiknek felel, a másiknak meg nem. S mert nem, üvölti kétségbeesetten a költő, odaát nincs is senki.. A vers - mondja az én tanítványom - egy olyan ember monológja, aki boldogtalan, mivel nem jelez neki az Isten. A lélek nyugtalansága, s nem az intellektus bizonyossága fogalmazódik itt mondatokba. S ezt kell neki is - mondja az én tanítványom - előadásában kifejeznie. Ezért a cselekvést kifejező igéket emeljük ki. Döngetem, átkopogok kiáltok, üvöltök.

Más alkalommal azt mondtam a versmondónak. Képzeld el, egyedül van egy szobában, ki akar menni, s rádöbben, rázárult az ajtó. Mit gondol, mit érez, mit cselekszik? Improvizációs játékban élje meg. S a rögtönzés során ő is kiáltozik, kopog, dörömböl, igyekszik feltörni az ajtót. S mintha jeleket hallana. Aztán kiderül, kint senki sincs. Kétségbeesik..

S megpróbáljuk elmondani a verset.

***Weöres Sándor rövidke műve a Magyar etűdökből. 46.***

*Paripám csodaszép pejko,  
Ide lép, oda lép, hejhó!  
Hegyen át, vizen át vágtat,*

*Nem adom, ha ígérsz százat.*

*Amikor paripám ballag,  
Odanéz valahány csillag.  
Amikor paripám táncol,  
Odanéz a nap is százszor.*

Tanítójelöltekkel elemeztük. Ekként.

/ Ki mit hall ki a költeményből, ez érdekelt. Elmondani is csak akkor lehet hitelesen, ha kihallszik belőle a közlő személyiség hangja./

Eloolvastam a verset, s ilyenféle kérdéseket tettem fel:

Milyen hangulatban kellene lenned, hogy csak úgy, magadnak mondogasd ezt a nyolc sort?

Tűnődj el, kicsoda, micsoda, miféle ez a paripa?

Milyen jellegű érzelmi kapocs lehet a költő és a paripa között?

Ki, mi a te paripád? Helyettesíts! Tűnődj el, s aztán közöld.

/ Ilyenkor nem sietek. Kivárom a válaszokat. S természetesen nem minősítek./

Az én tanítványaim paripának tekintették magát a négylábú állatot, a mesebeli táltost, a kedvesüket, a mestert, akire felnéznek, önmagukat, sikerük teljében.

Ezek után mondtuk a verset. Külön-külön. Így, hogy már mindenki tudta, miről szól neki a vers.

Még ezt a tanácsot adtam: Merjed szeretni a „paripádat”, merd felvállalni rajongásodat vagy fogalmazzunk visszafogottan, nagyrabecsülésedet!

### **Örkény István: Trilla**

*Kicsavarja a papírt az írógépből. Új lapokat  
Vesz elő. Közibük rakja az indigót. Ír.  
Kicsavarja a papírt az írógépből. Új lapokat  
Vesz elő. Közibük rakja az indigót. Ír.  
Kicsavarja a papírt az írógépből. Új lapokat  
Vesz elő. Közibük rakja az indigót. Ír.*

#### **Kicsavarja a papírt. Húsz éve van a válla-**

*Latnál. Hideget ebédel. Egyedül lakik.  
Wolfnének hívják. Jegyezzük meg: Wolfné.  
Wolfné. Wolfné.*

Az Egyperces novellák között olvasható. Nem vers, de versszerű. Tanítható és mondható.

Jómagam, aki a személyhez szóló üzenet érdekében inkább csak kérdésekkel, sugalmazásokkal, analóg helyzetek felvázolásával segítem a tanítványt, hadd bontsa ki a

műből a mondandót maga, némely esetben, miként most is, szövegrészek kiemelésével segítem a műértést.. Három fogalom illetve fogalmak közötti kapcsolat tisztázása látszott nélkülözhetetlenek: az örkényi egyperces és a groteszk közötti összefüggés, a trilla szó és a Wolfné.. Tudniillik a Trilla cím és a szöveg kontrasztja teszi groteszkké a művet. S felolvastam a legjobb forrást, magától az írótól, Örkénytől a Használati utasítást.

„Fontos, hogy a címekre ügyeljünk. Mielőtt villamosra szállnánk, megnézzük, milyen jelzésű a kocsis. E novelláknak éppily tartozékuk a cím.” S még ezt is, ugyancsak Örkénytől. ”Szíveskedjék terpeszállásba állni, mélyen előrehajolni, s ebben a pozitúrában maradván, a két lába között hátra tekinteni. Köszönöm.”

Aztán megkerestük a trillát a műben, a trillát, azaz a díszítő elemet, két hang legalább háromszori pergetett változtatását. És meg is találtuk.. A hősnő kicsavarja a papírt, beteszi a papírt, s közébe rakja az indigót. Aztán. Húsz évig van egy vállalatnál, hideget ebédel, s egyedül él. A tanítványok fogalmazták meg, hogy lám-lám, ez a kisember egyik lehetséges „trillája”.

S mért Wolfné a hősnő? Németül wolf farkast jelent. A többi megint csak a tanulóra, a versmondóra bízott. A Wolfnék farkasok? Ordások, kivertek, magányosak? Az efféle trillás életben farkassá válik az ember?

S akkor máris előttünk van a magyarázat: a groteszk nem más, mint a mindennapi jelenség szokatlan nézőpontból történő megközelítése.

Ezek után tettem fel a kérdést. Van-e ismeretségi körödben olyan valaki, aki akár Wolfné is lehetne? Éltél-e már meg közvetlenül vagy áttételesen, művészi élmény hatására olyan léthelyzetet, amely rokonítható a Wolfnééval? Temagad érezted-e már az életedet kilátástalanul szürkének, egyhangúnak, eseménytelennek?

Mint a zenei trillában, az Örkény Trillájában is meghatározó a hármasság. Az első hat sornak zenéje van. Skandalizáló is. Ám ott a kontraszt a hetedik, nyolcadik sorban! Három rövid mondat. Három rövid ténymegállapítás. Újabb trilla. S aztán Wolfné neve is háromszor.

S ezt már én mondom. A trilla motívum és a kontraszt érzékeltetésével, mindenki, akinek van beleérző képessége, szociális érzékenysége, s némi szuggesztivitása, sikeresen szólaltathatja meg ezt az egypercest. Önmagában de nem önmagáért.

**Kosztolányi Dezső: A játék / A szegény kisgyermek panaszaiból/**

*Az különös.*

*Gömbölyű és gyönyörű*

*csodaszép és csodajó*

*nyitható és csukható,*

*gomb és gömb és gyöngy, gyűrű.  
Bűvös kulcs és gyertya lángja,  
színes árnyék, ördöglámpa.  
Játszom ennen-életemmel,  
búvócskázom minden árnyal,  
a padlással, a szobákkal,  
a fényvel, mely tovaszárnyal,  
a tükörrel fényt hajítok  
a homoknak, a bokornak.  
s a nap – óriás aranypérez –  
hirtelen ölembe roskad.  
játszom két színes szememmel,  
a két kedves , pici kézzel,  
játszom játszó önmagammal,  
a kisgyermek is játékszer.  
Játszom én és táncolok,  
látszom én, mint sok dolog.  
Látszom fénybe és tükörbe,  
játszom egyre körbe-körbe.  
Játszom én és néha este  
felkelek,  
s játszom, hogy akik alusznak,  
gyerekek.*

Talán két évvel ezelőtt történt. Kolczonay Katalinnak volt egy sorozata a Duna Televízióban. Egy-egy kiválasztott felolvasott egy neki tetsző verset, s arról beszélhetett: mért azt választotta. Én is bekerültem a sorba. A játék mindig is nagy szerepet „játszott” az életemben. Még a tanítási módszeremben is. Vallani akartam erről. Így és ezért esett a választásom A játék című Kosztolányi költeményre. Csak utóbb lett elemző penzum a költemény, amikor már túl voltam a televíziós adáson. Példáim egyike lett, amikor főiskolásokkal kísérleteztem, miként válik be gyakorlatban az élményközpontú irodalmi neveléssel kapcsolatos és folyamatosan formálódó metodikám.

Amikor a versbe bújok, elfelejtem, hogy tanítom is az irodalmat, nem törődöm a költő személyével, az irodalomtörténészek kutatásainak eredményével, a korszakkal sem, melyben a vers megszületett, meg a körülményekkel sem, ahogyan megszületett, csak azt búvárlom, hol vagyok én a versben, meg az én világom a versben. Megtalálom-e az üzenetet, amely nekem szól, ami miatt fontos a mű, s ami majd abban is befolyásol, miként olvasom, miként mondom a verset hangosan, másnak. Nem is nyúltam a Kosztolányi monográfia után.

Első olvasáskor – s nem is mentem tovább – elsodort a vers áramlása, s körbefontak az alliterációk /gomb, gömb, gyöngy, gyűrű/, a ritmikus szóismétlések, gondolatrítmusok, s mint a patakban, megakadtam egy-egy kiálló kőnél, kavicsnál, az egészből kiütközni látszó

prózai s igencsak konkrétan fogalmazott mondatnál. Fel is adtam magamnak a leckét, ugyan keresném meg immár tudatosan azokat a sorokat, melyeken először fennakadtam.

Most, hogy rögzíteni próbálom az élményemet, veszem elő a kötetet, és máris másolom a sorokat, melyeket akkor aláhuzigáltam magamnak. Íme: "Játszom ennen életemmel, bűvöcskázom minden árnyal"; aztán, „játszom játszó önmagammal”; aztán, „játszom egyre, körbe-körbe”. Akkor, a televízió kamerája előtt így indokoltam kiemeléseimet. Az elsőhöz ezt fűztem: Életem felelős irányítója magam vagyok. Jogom, hogy játszhassak az életemmel, s ha ebben a jogomban korlátoznak különféle hatalmak, hát bűvöcskázom, azt játszom, hogy elbújok, így akarván elkerülni legalább kurta időre a sötét erők ártalmait, legyen az a hatalomé, emberi érdekcsoportoké, a halálé. A másodikhoz: Jó, hogy megadatott az a bizonyos kettős tudat. Önmagammal is játszhatok, s másokkal is ily módon. Így válik elviselhetővé a lét. S a harmadikhoz: Játszhatok a kezdettől a végéig, a nemléttől a nemlétig. Rájöttem én utóbb, hogy a teljes szövegösszefüggésben a sorok másról is szólhatnak. Akkor világosodtam meg igazán, amikor ugyanezt az aláhúzó és magyarázó játékot játszottam tanítványaimmal, amikor is kiderítettük, hogy az a bűvöcskázás az árnyakkal a gyermekkor fantáziavilágával is kapcsolatban van, s a játszom egyre, körbe-körbe, utalhat a gyermek körjátékaira is. Dehát a befogadó szabad asszociációja ezt jelenti. Szabad nékem felelőtlenül, csak magam számára, csak a magam megnyugtatására is fogalmazni.

Egyébként a verset pódiumon úgy mondom, mintha varázsolnék, minha a játékkal üzném az árnyakat. Ilyenkor csak az említett kiemeléseket ugratom ki, szünettel, hangszín-váltással, hangerővel. És fontos nékem az utolsó négy sor is, mert hinni akarom, hogy a felnőtt nemcsak alvó állapotában lehet gyermek, hanem olykor-olykor ébren is.

***Ratkó József: Tavasz***

*Feszengnek a suhanc akácok,  
Helyüket örömet odahagyják.  
Kis, nedves újszülött levélkék  
Félve a fényt tapogatják*

*Gyalogol az út kőcsizmában  
Jegenyefa a vándorbotja.  
Hóna alatt gubancos árok,  
Gizgazból szőtt üres tarisznya.*

*Röpülni akar a bokor,  
Próbálgatja szárnyát a szélben.  
De gyöngö még. Hát elkapirgál,  
S megül a melegedő fészken.*

*A táj szegény még; tücsök tüsszög,  
Cincog a villanó egérke.  
Ezt a telet is átvészeltük.  
Hámlik az ég. Nap süt. Megérte.*

Verselemzés drámapedagógiai módszerek felhasználásával. Tanítási órán s más foglalkozásokon is. Utána aztán kezdődhet a versrendezői munka.

### **Asszociáció a címről**

Kinek mi jut a tavaszról eszébe. Felírjuk a táblára a gyerekek által mondottakat. Majd csoportosítjuk a válaszokat. Rendhagyó képzettársítás esetén megkérjük a közlőt, hogy mondja el, mért azt írta, amit.

### **Versolvasás**

A tanár hangosan olvas, a gyerekek némán.

### **Csoportonként, képek**

Mindegyik versszak egy-egy kép. Négy versszak, négy kép. Az osztály négy kiscsoportba tömörül. Vállalják egy-egy versszak képpé formálását.

a./ Csoportonként megvitatják, értik-e a szöveget. Ha vita van köztük, segít a tanár. De a diáktársak is A másik csoportból.

b./ Testhelyzetekkel formálódjon a kép. Közösén teremtik-e meg, vagy egy valaki a rendező, rájuk van bízva. Akácok, amint apró leveleikkel a fényt tapogatják. Bokor, melybe hol belekap a szél, hol nem. Kövesút, jegenyékkal szegélyezetten, meg gazos árokkal. A bokrok közt tücsök meg egérke. S megszólalnak: Ezt a telet is átvészeltük....

### **Kerekasztal beszélgetés**

Kinek, miről szól a vers? Ki mondhatja el örvendezve, hogy vége a télnek, reménykedhetünk? Ismersz-e olyanokat, akiknek megváltás a jó idő? Ismered-e a reménykedés állapotát, amikor kételyekkel telve, de bizakodol?

### **Monológ**

A csoportok jelöljék ki önként jelentkező társukat, hogy monológ formában fogalmazza meg a tavaszvárást. Ki-ki teremtsen egy-egy figurát, sorsdöntő léthelyzetben. A figurának határozzák meg a társadalmi helyzetét, korát, nemét, s a problémát: miből akar szabadulni, s mire várhat? A monológ végén hangozzék el a Ratkó-vers utolsó két sora is.

### ***Új cím is adható***

Az óra tanulságaként, árnyaltabb. Nem kell az egyszavassághoz ragaszkodni.

Ha sikerült az óra, könnyű a dolgunk. A versmondó érzi, s tudja, hogy a tájba, növénybe, állatba vetítve, a maga optimizmusát kell kifejeznie: nem szabad feladni, a telet át kell vészelní, mert az ég hámlík, s végül is kisüt a Nap.

A leíró vers képekből áll. Láttatni kell. Most szóban, de láttatni. Van, aki képes rá. A váltás egyszersmind a tetőpont, a költemény végén található. Arra kell mindent kihegyezni.

### **Szabó Lőrinc: Hajnali rigók**

*Hajnali négykor bekiabáltak,*

*ahogy a torkukon kifért,  
/ bár az ablak alatt a fáknak  
zord kucsmáiba alig ért,  
még nem is ért új fénye a napnak/  
s mint a bolondok, úgy kacagtak,  
kurjongattak az ablak alatt vad  
vigadozásban a kerti rigók.*

*Hajnali négykor szárnyas égi  
korhelyek dala vert ma fel.  
Micsoda hangok csetepatéi!  
Fütyök, sípok, ezer meg ezer!  
Bosszantott ez a csibészlárma,  
de a szívem nemsokára  
együtt dalolt, egy nótára  
vert veletek, buta sárgarigók.*

*S mintha én volnék a hajnal,  
mintha én volnék a kert,  
úgy megteltem e friss zshivajjal,  
úgy telezengett az irigyelt  
állati jókedv bölcsessége,  
hogy valami könnyű égbe,  
földöntúli békességbe  
vittek, emeltek a földi rigók.*

*Hajnali négytől harsogott a  
korhelynóta az ablak alatt;  
úgy zengett az a dal, hogy azóta  
nélküle is csupa füty a nap;  
csupa füty, pedig elhallgattak  
s reggelre emlék maradt csak,  
hogy milyen éktelenül mulattak  
a hajnali kertben a sárgarigók.*

***-Levélféle a versről -***

Kedves Versmondó Barátom!

Ha olykor-olykor, többször, sokszor van rossz napod, ballábbal keltél, nyugös vagy, kötekedő, minden baj forrását másban véled megtalálni, melankólia gyötör, enyhe depresszió, olvasd ezt a verset, a Hajnali rigókat. Hátha ér annyit, mint a különféle medicina, hátha gyógyít, felvidít. Aztán tanuld is meg, hogy tudjad idézgetni, magadnak, másnak, amikor szükség van rá, amikor szükséged lehet rá.

Bagoly mondja verébnek, hogy nagy fülű, mert magam is másféléket mondogatok magamnak, közérzetemet megfogalmazandó, nem ilyen szívvidámítókat. De most én is változtatok. Ezért is írok Neked.

Mert mit is sugall ez a vers? Azt amit egyébként, pedagógiai megfontolásból, gyakorta szoktam mondani magam is az óráimon, de amelyről rendre megfeledkezem, amikor rászorulok lelki ápolgatásra, hogy tudniillik, nézzem csak, nézzük csak, itt van ez a szép, tágas teremtett világ, megannyi érzékelhető csodájával, fényeivel, színeivel, hangjaival, fáival, virágaival, madaraival, csak meg kellene őket látni, hallani, csak tudni kellene örülni nekik, hogy vannak, csak tudni kellene begyűjtenünk a fényeket, színeket, hangokat, hogy emlékké változhassanak, hogy előhívhatóak legyenek, amikor nagyon-nagyon szükség van rájuk, hogy „valami könnyű éjbe, földöntúli békességbe „vitessünk.

Kedves, jó versmondó barátom, ha történetesen nemcsak magad és barátaid vigasztalására mondod ezt a remeklést, hanem pódiumról sokaknak, azzal a szándékkal, hogy hatást gyakorolj, akkor koncentrálj a versben megfogalmazott érzelmi folyamatra majd váltásra, ami úgy árad a versben, hogy azt érzed, szétfeszül ez a zárt forma, amitől nemcsak a kinti világ, s nemcsak a költő, de te is megtelítődsz füttyel, dallal, zengéssel és friss zsvajjal.

Minket vezet a költő, miközben nem tesz mást, leírja egyetlenegy élményét. Ez érint meg, ez az egyszeri emlék, hogy rikoltoznak a hajnali rigók? Hát igen, ez.

Mert miről is szól ez a vers? Hajnali négykor éktelen zenebonába kezdenek a rigók. Bosszúsan ébred a költő. A fütty neki kurjongatás, a dal korhelynóta. Az egész, spicces csibészek lármázása. Aztán figyel, majd hall, s kitágul a lelke, már ő a kert és ő a hajnal, - gyönyörű metamorfózis – s az állati jókedv ragadós; s éppen ez, a madaraknak ez a természetes, magától értetődő öröme repíti őt magát is –mert vágyik rá -földöntúli bölcsességbe, nem filozofál, nem mond szentenciát, de sugallja, hogy így jó élni, hogy így kellene élni: más örömeből, - a sárgarigókéból történetesen - merítkezni, s annak emlékével tapasztgatni napjaink omladékait.

Kívánom, derüljön a te lelked is. Fedezd fel ezt a gyógyító költeményt, miként nekem is sikerült.

Debreczeni Tibor